

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΑΡΧΑΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ (25/05/2015)

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΓΝΩΣΤΟ

A1.–Μετάφραση –Δείτε φυλλάδιο Αρτίου, σελ. 36

B1. Δείτε φυλλάδιο Αρτίου, σελ. 38-39, σημείωση 1, 2, 3, επιμέρους σχόλια 1 και ερμηνευτικό σχόλιο σχολικού βιβλίου, σελ. 82 «θείας μοίρας».

1. Η απόκτηση της φωτιάς, του θεϊκού αυτού δώρου, οδήγησε τον άνθρωπο στη σκέψη ότι υπάρχουν θεοί και άρχισε να φτιάχνει αγάλματα και βωμούς για να τους προσφέρει θυσίες άρα:

→ έχει γνώση της ατέλειάς του.

→ έχει ανάγκη να στηριχτεί σε μια ανώτερη δύναμη που ρυθμίζει την ισορροπία.

Είναι το μοναδικό έμβιο ον που δημιούργησε θρησκεία.

2. Δεύτερη συνέπεια από τη χρήση της φωτιάς ήταν η διαμόρφωση της γλώσσας ως μέσου επικοινωνίας και συνεννόησης.

3. Τρίτη συνέπεια η καλλιέργεια των τεχνών και έτσι η κάλυψη όλων των αναγκών που είχαν οι άνθρωποι.

Θείας μετείχε μοίρας: Η έντεχνος σοφία σύν πυρί, που απέκτησε ο άνθρωπος χάρη στην αυτοθυσία του Προμηθέα, του επέτρεψαν να δημιουργήσει τον τεχνικό του πολιτισμό μεταβάλλοντας την όψη της φύσης κατά κάποιο τρόπο σαν «δημιουργός θεός». Η τεχνική του Ηφαίστου και η σοφία της Αθηνάς μαζί με τη φωτιά αποτέλεσαν τη βασική υποδομή και κινητήρια δύναμη της προόδου του ανθρώπινου πολιτισμού. Γι' αυτό τα στοιχεία αυτά θεωρήθηκαν συστατικά της θεϊκής ουσίας (και ένα από τα μυστικά της δύναμης των Θεών). Η φωτιά αποτελεί το θεϊκό μερίδιο που είχαν την τύχη, χάρη στην παρέμβαση του Προμηθέα, να λάβουν οι άνθρωποι. Είναι θεϊκό γιατί το κατείχαν ως τότε μόνον οι θεοί, είναι θεϊκό γιατί οι άνθρωποι το απέκτησαν με θεϊκή παρέμβαση του Προμηθέα, είναι επίσης θεϊκό γιατί, επιτρέποντας στον άνθρωπο να αναπτύξει πολιτισμό, του επέτρεψε κατά συνέπεια να αναγνωρίσει την ύπαρξη των θεών. Η πρώτη και άμεση συνέπεια του δώρου της φωτιάς, συμφωνά με τον Πρωταγόρα, είναι ακριβώς η εμφάνιση της θρησκείας.

θείας...μοίρας: η φωτιά αποτελεί το θεϊκό μερίδιο που είχαν την τύχη, χάρη στην παρέμβαση του Προμηθέα, να λάβουν οι άνθρωποι. Είναι θεϊκό γιατί το κατείχαν ως τότε μόνον οι θεοί γιατί οι άνθρωποι το απέκτησαν με θεϊκή παρέμβαση του Προμηθέα, είναι επίσης θεϊκό γιατί, επιτρέποντας στον άνθρωπο να αναπτύξει πολιτισμό, του επέτρεψε κατά συνέπεια να αναγνωρίσει την ύπαρξη των θεών. Η πρώτη και άμεση συνέπεια του δώρου της φωτιάς, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, είναι ακριβώς η εμφάνιση της θρησκείας.

B2. Δείτε φυλλάδιο Αρτίου, σελ 38, ερώτηση 4η, σελ. 72-73 και ερώτηση 18, σελ. 74

Στάδια εξέλιξης του ανθρώπου από τη στιγμή της δημιουργίας:

α) στάδιο Επιμηθέα (συντελείται ο βιολογικός σχηματισμός)

β) στάδιο Προμηθέα και επομένως είσοδος του ανθρώπου στον πολιτισμό, δίνεται στον άνθρωπο η φωτιά (λόγος) κατεξοχήν θεϊκό στοιχείο το οποίο αποτελεί και την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα έμβια όντα

γ) στάδιο του Δία (δίνεται στους ανθρώπους η αιδώς και η δίκη και δημιουργούνται οργανωμένα κοινωνικά σύνολα).

Από τη στιγμή που ο άνθρωπος εισέρχεται στον πολιτισμό αρχικά δημιουργεί τις τέχνες και τις προϋποθέσεις για την επιβίωσή του (τεχνικός πολιτισμός). για να πετύχει αυτό καλύτερα αρχίζει να δημιουργεί κοινωνικές ομάδες, ώστε να υπάρχει καταμερισμός της εργασίας και ειδίκευση, ενώ η γλώσσα ως κώδικας εξελίσσεται παράλληλα με τα κοινωνικά σύνολα (νέες δραστηριότητες οδηγούν στην ανάγκη δημιουργίας νέων λέξεων). Αφού ο άνθρωπος κάλυψε τις βιολογικές του ανάγκες και εξασφάλισε το «ζῆν» αναζήτησε το «ε⇒ ζῆν» με τη δημιουργία πνευματικού πολιτισμού και τέλος φτάνοντας στην ύψιστη ακμή του επιδίωξε την τελειώσή του αναζητώντας την αλήθεια και τις ρίζες του στη μεταφυσική-θρησκεία διαμορφώνοντας ηθικό πολιτισμό και φιλοσοφία [ΠΡΟΣΟΧΗ → Επειδή ο άνθρωπος έχει θεϊκή φύση αναζητά πάντα το θείο· γι' αυτό και η θρησκεία - λατρεία υπάρχει από τις πρωτόγονες κοινωνίες μέχρι τις πιο εξελιγμένες. Η ηθική όμως και η φιλοσοφία, επιστήμες που ορίζουν και αναζητούν το σκοπό δημιουργίας του ανθρώπου γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν μόνο στις εξελιγμένες κοινωνίες, είναι προϊόντα ενός ανώτερου πολιτισμού (αρχαία Ελλάδα, Κίνα, Ινδία)].

Όμως, ο Πρωταγόρας στην 4η ενότητα παραθέτει τα στάδια του πολιτισμού κατά αξιολογική σειρά (ηθικός, πνευματικός, τεχνικός) κι όχι κατά χρονολογική όπως παραπάνω. Επίσης, δίνει σε μεταγενέστερο στάδιο τη δημιουργία κοινωνικών συνόλων για να δείξει ότι οι πολιτείες είναι αποτέλεσμα της αιδούς και της δίκης, στοιχεία που δόθηκαν εκ των υστέρων στον άνθρωπο, άρα δεν ανήκουν στα έμφυτα χαρακτηριστικά του.

Στην πραγματικότητα η αιδώς και η δίκη είναι αποτελέσματα της φωτιάς, δηλαδή της λογικής που διαθέτει ο άνθρωπος.

B3. Δείτε φυλλάδιο Αρτίου, σελ. 42-43 και σελ. 74 Ερώτηση 19 -20

Αιδώς και δίκη

Απαραίτητα συστατικά της πολιτικής αρετής και της οργάνωσης των κοινωνιών ≡ αιδώς και δίκη

αιδώς → τα αισθήματα ντροπής, σεβασμού, σεμνότητας, σεβασμός των άγραφων νόμων, αυτοσεβασμός, αυτοέλεγχος. Γενικά ο ηθικός κώδικας του κοινωνικού περιβάλλοντος.

Δίκη → το συναίσθημα της δικαιοσύνης, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των συνανθρώπων μας και η αποκατάστασή τους όταν καταπατηθούν (βλ. παρακάτω).

αί τέχναι νενέμνται → Ο Πρωταγόρας έχει εκτιμήσει άριστα πόση ήταν η σημασία του καταμερισμού της παραγωγικής εργασίας από τα πρώτα στάδια της ανθρώπινης κοινωνικής ζωής και πόσο καθόρισε την πορεία της εξέλιξης όλου του πολιτισμού.

Όμως η πολιτική αρετή απαιτείται να είναι κοινή σ' όλα τα μέλη της κοινωνίας αλλιώς απουσιάζει ο συνδεδετικός κρίκος του κοινωνικού συνόλου. Ο Πρωταγόρας κατανοεί τη σημασία του καταμερισμού της εργασίας για την πρόοδο, όπως φαίνεται

από το σημείο αυτό αλλά και από τα επιτεύγματα της δεύτερης φάσης της εξέλιξης. Γι' αυτό και θέτει το πρόβλημα με την ερώτηση του Ερμή. (Πώς να μοιράσω την αιδώ και τη δίκη; Ο ένας τρόπος θα ήταν να μοιραστούν σε ορισμένους μόνο ανθρώπους, ώστε μέσω αυτών να ικανοποιείται ένας μεγάλος αριθμός πολιτών, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με το γιατρό που εξυπηρετεί πολύ κόσμο ή με τους άλλους δημιουργούς. Ο άλλος τρόπος είναι η αιδώς και η δίκη να μοιραστούν σε όλους τους ανθρώπους. Η απάντηση είναι κατηγορηματική και η έμφαση από την οποία συνοδεύεται δεν αφήνει την παραμικρή αμφιβολία: πρέπει να διανεμηθούν σε όλους ανεξαιρέτως και να έχουν μερίδιο σε αυτές όλοι οι πολίτες). Αν περιλαμβανόταν στον καταμερισμό εργασίας και η πολιτική, δε θα συμμετείχαν όλοι στην πολιτική ζωή και δε θα υπήρχαν πόλεις, με την έννοια ότι **η πολιτική προϋποθέτει ότι οι άνθρωποι αποδέχονται κοινές ηθικές αξίες, την αιδώ και τη δίκη**. Αν δεν τις αποδέχονταν, οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί θα κατέληγαν στην αλληλοεξόντωση των ανθρώπων, όπως στην προηγούμενη φάση. **Η πολιτική συνδέεται άρρηκτα με την αιδώ και τη δίκη, που αποτελούν το θεμέλιο και την αναγκαία προϋπόθεση της· με την έννοια αυτή θα ήταν αδιανόητο να μην έχουν δοθεί σε όλους**. Κατάληξη αυτής της πολιτιστικής εξέλιξης αποτελεί η αθηναϊκή δημοκρατία, που δικαιώνεται με το μύθο του Πρωταγόρα.

Ο μύθος έχει ως κατακλείδα την υπερβολική και ωμή απαίτηση του Δία για θανάτωση όποιου δεν κατέχει τις δύο αρετές.

Ακολουθεί το επιμύθιο (= συμπέρασμα).

Επειδή προϋπόθεση για την ύπαρξη πολιτειών είναι η συμμετοχή όλων στην πολιτική αρετή γι' αυτό οι Αθηναίοι θεωρούν ότι όλοι έχουν γνώμη και πρέπει να έχουν για τα πολιτικά θέματα.

Οι Αθηναίοι μολονότι πιστεύουν ότι κάθε άνθρωπος κατέχει ως ένα βαθμό την πολιτική αρετή, δεν τη θεωρούν αυτόματη αλλά παραδέχονται ότι αποκτάται με διδασκαλία και προσπάθεια.

Όλα αυτά μπορούν να λειτουργήσουν βέβαια μόνο μέσα στα πλαίσια του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Περισσότερα στοιχεία για την αιδώ και τη δίκη:

ΑΙΔΩΣ: Εκφράζει το συναίσθημα της ντροπής που αισθάνεται ο κοινωνικός άνθρωπος για κάθε αντικοινωνική πράξη - για κάθε δηλαδή πράξη που προσκρούει στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η αιδώς συνδυάζει τα αισθήματα της ντροπής, της σεμνότητας και του σεβασμού προς τους άλλους· η αιδώς αποτελεί πράγματι περίπλοκη ιδιότητα και γι' αυτό αποδίδεται ποικιλότροπα: ηθική συνείδηση, ηθικότητα, σωφροσύνη, σεβασμός άγραφων νόμων, αυτοέλεγχος, φιλοτιμία, κοσμιότητα, αυτοσεβασμός

ΔΙΚΗ: Είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των συνανθρώπων μας και η αποκατάστασή τους όταν αυτά καταστρατηγούνται· η δίκη δηλαδή, θα μπορούσε να ταυτιστεί με την έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο, το σωστό και το νόμιμο. Αυτά τα δύο συναίσθημα εξασφαλίζουν την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, τον εμποδίζουν να συμπεριφέρεται εγωιστικά, μισαλλόδοξα και ατομιστικά και συμβάλλουν στην εμπέδωση της πολιτικής ενότητας και κοινωνικής αρμονίας. Και τα

δύο, λοιπόν, αυτά συναισθήματα, κρίνονται απαραίτητα για κάθε πολίτη και συνιστούν μέρος της πολιτικής αρετής.

Κατά το Δία δεν είναι δυνατό να συσταθούν πόλεις, αν τα αγαθά αυτά δεν τα κατέχουν όλοι οι άνθρωποι· προϋπόθεση λοιπόν των πόλεων είναι η σωφροσύνη και η δικαιοσύνη, που πρέπει να υπάρχουν σε όλο το σώμα των πόλεων, για να συγκρατούν στα σωστά όρια τη συμπεριφορά τους και να κάνουν έτσι δυνατή την επιβίωση και ανάπτυξη της οργανωμένης κοινωνικής ζωής

Ευνόητο είναι ότι ούτε ο Δίας δεν μπορεί να εξασφαλίσει την καθολικότητα στους ανθρώπους των δύο αυτών αρετών, μια και δεν αποτελούσαν μέρος της αρχικής φύσης τους· γι' αυτό προσθέτει ότι όποιος αποδειχτεί ανίκανος να τις αποκτήσει, πρέπει να θανατώνεται ως καρκίνωμα στο σώμα της πολιτείας. Με τα λόγια αυτά ο Πρωταγόρας:

α) Τονίζει αφενός ότι όλα τα μέλη μιας κοινωνίας αποτελεί πρωταρχική ανάγκη να έχουν συμμετοχή στην «αιδώ» και στη «δίκη», και

β) προλειαίνει τη θέση που θα προβάλλει ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει να έχουν συμμετοχή στην αρετή.

Στην ενότητα αναφέρεται τόσες πολλές φορές η λέξη «πόλις» για να τονιστεί η σημασία του πολιτειακού συνόλου για τον άνθρωπο. Τις δύο πρώτες φορές έχει την έννοια του συντονισμού, της απλής κοινωνικής ομάδας που εξασφαλίζει την επιβίωση ενώ στις τρεις τελευταίες έχει την έννοια του πολιτειακού συνόλου το οποίο είναι οργανωμένο βάση δικαίου.

ΕΡΩΤΗΣΗ 19:

Ο Δίας δεν μπορεί να εξασφαλίσει την καθολικότητα των δυο αρετών στους ανθρώπους, αφού δεν αποτελούσαν μέρος της αρχικής τους φύσης κατά το μύθο. Άσχετα με το μύθο αν σκεφτούμε ότι οι νόμοι είναι έργο χρόνου, πείρας και ανάγκης για την ύπαρξη κοινωνικών συνόλων, το γεγονός αυτό ενισχύει τη θέση ότι όλοι πρέπει να έχουν συμμετοχή στην αρετή.

ΕΡΩΤΗΣΗ 20:

Όσοι δεν έχουν συνείδηση των αξιών της αθδο—ς και της δίκης αποτελούν νοσηρά στοιχεία της πόλης, η οποία έχει κάθε δικαίωμα να τους τιμωρήσει για να διαφυλάξει τον εαυτό της και κατά συνέπεια και τα άλλα μέλη της. Σήμερα το μέτρο της θανάτωσης θα το θεωρούσαμε σκληρό και απάνθρωπο. Όμως στις αρχαίες κοινωνίες οι ποινές ήταν ιδιαίτερα σκληρές· ο εξανθρωπισμός των ποινών επήλθε με το πέρασμα των χρόνων, την εξέλιξη του πολιτισμού και το σεβασμό στην ανθρώπινη ζωή.

B4. Α –Σ

Β –Λ

Γ –Λ

Δ –Σ

Ε –Λ

B5.

Λοχαγός -άγοντα

άγαλλίασις -γάλαματα

θρέψις – τροφάς
βαθμίς – βωμούς
ἄφιξις - ἰκανή
ὄχυρός – μετεχόντων, μετέσχε
διάδημα - ὑποδέσεις
νεογνός – γένοιτο
ὀλέθριος - ἀπόλοιτο
δεισιδαίμων - δείσας

Μετάφραση αγνώστου

Από τη μια λοιπόν τα ναυτικά των Ελλήνων τέτοιου είδους ήταν και τα παλαιά και αυτά που έγιναν αργότερα. Όμως από την άλλη μεγάλη δύναμη απέκτησαν αυτοί που τα ενίσχυσαν με έσοδα από χρήματα και με κυριαρχία επί των άλλων. Διότι πλέοντας εναντίον των νήσων τις κατέστρεφαν εντελώς και μάλιστα περισσότερο όσοι δεν είχαν μόνιμη εγκατάσταση. Από την άλλη πλευρά στην ξηρά πόλεμος από τον οποίο δημιουργούνταν δύναμη κανείς δεν ξέσπασε, όλοι οι (πόλεμοι), όσοι και συνέβησαν, διεξάγονταν μεταξύ γειτόνων και μακρινές εκστρατείες μακριά από την πατρίδα τους για την καταστροφή άλλων δεν ανελάμβαναν οι Έλληνες, διότι δεν είχαν συνασπιστεί ως υπήκοοι των μεγαλύτερων πόλεων, ούτε πάλι αυτοί εκστράτευαν από κοινού σαν ίσοι μεταξύ τους.

Γ2.

ἦν - ἔσται
ἐλαχίστην – ταῖς ἐλάττωσι
προσσχόντες – πρόσσχωμεν
ἐπιπλέοντες - ἐπιπλεῖτε
κατεστρέφοντο – κατεστράφθω
μάλιστα – μάλα
διαρκῆ - ὧ διαρκές
ἐκδήμους – ταῖς ἐκδήμοις
οὐδεῖς – οὐδεμιᾶς
ἐξῆσαν - ἐξελθεῖν

Γ3.α.

ναυτικά – υποκείμενο του ρήματος ἦν
αὐτοῖς – αντικείμενο της μετοχής προσσχόντες
ἄλλων – γενική αντικειμενική στο ἄρχῃ
ἐπί καταστροφῇ - εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού στο ρήμα ἐξῆσαν
υπήκοοι – κατηγορούμενο του αποτελέσματος στο ρήμα ξυνειστήκεσαν

Γ3.β

Άπαντες γινώσκουσι ότι ισχύν δε περιεποιήσαντο ὅμως οὐκ ἐλαχίστην οἱ προσσχόντες αὐτοῖς. (ειδική πρόταση)

Άπαντες γινώσκουσι ισχύν δε περιποιησαμένους ὅμως οὐκ ἐλαχίστην τούς προσσχόντας αὐτοῖς. (Κατηγορηματική μετοχή)

